

ab0473
ab 465

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi
Cilt XXXIV - Sayı 1 - 2 1990 dan ayırmasım

**TÜRKİYE'DE CUMHURİYET DEVRİ TAŞINMAZ
ESKİ ESER TAHRİBATI VE SEBEPLERİ**

Dr. Halit ÇAL

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASİMEVİ - ANKARA - 1990

D.basNo=ab0473
Yer No=ab465

ÇEKÜL KÜTÜPHANESİ

DEMİRBAŞ NO. *ab0473*

SINIFLAMA NO.

ab465

BAĞIŞCI

GELİŞ TARİHİ

TÜRKİYE'DE CUMHURİYET DEVRİ TAŞINMAZ ESKİ ESER TAHRİBATI VE SEBEPLERİ

Dr. Halit ÇAL*

I- Osmanlı Devri

Cumhuriyet Devrindeki taşınmaz eski eser¹ tahribatı konusuna girmeden önce, Osmanlı Devletinde bu konuda neler yapıldığına kısaca değinmek istiyoruz.

Osmanlı hukuk sistemi içinde Asar-ı Âtika Nizamnamelerine kadar taşınmaz eski eserlerle ilgili tek hüküm 9.8.1958 tarihli Ceza Kanunnamesinin 133. maddesidir. Burada "Hayrat-ı şerife ve tezyinat-ı beldeden olan ebniye ve asar-ı mevzuayı hedm ve tahrib veyahud bazı mahallerini kırıp rahnedar edenlerin..." cezalandırılacağı belirtilmiştir². Ancak bu binaların tanımları verilmediği için bu maddenin pek uygulanmadığı söylenebilir.

1869 tarihli Asar-ı Âtika Nizamnamesinde taşınmaz eski eserlerle ilgili hüküm yoktur³. 1874 tarihli Asar-ı Atika Nizamnamesinde taşınmaz eserlerle ilgili üç madde vardır. 6. maddesi bazı binaların gerektiğinde muhafızlarla korunabileceği, 14. maddesi mabetler, tekeler, medreseler, kabirler ve su yollarında kazı yapılamayacağı, 35. maddesi ise eski eser binaları yıkanların cezalandırılacağına dairdir⁴.

Osman Hamdi Bey'in hazırladığı 1884 tarihli Asar-ı Atika Nizamnamesinin 4. maddesinde şahıs ve cemaatlerin mülklerindeki eski eser-

* G.Ü. Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Öğr. Gör.

1- Metinde bundan sonra yer alacak eski eser sıfatı, sadece taşınmaz eski eserler anlamında kullanılmıştır.

2- A. Mumcu., "Eski Eserler Hukuku ve Türkiye", Hukuk Fakültesi Dergisi, 26. C. 3-4. Sayı, 68 s.

3- Anonim., Takvim-i Vekayi -Ceride-i Resmîye-i Devlet-i Aliye-i Osmanî- 1 Şubat 1284-1 Zilka'de 1285, 1. sayfa, 2. sütun.

4- N.C. Gülekli., Eski Eserler ve Müzelerle İlgili Kanun Nizamname ve Emirler,

leri yıkamayacakları, devletin bu binaların aslî halini devam ettirmekle yükümlü olduğu belirtilmiştir. 5. madde ile eski eser binaların tahrip edilemeyeceği, yakınlarında taş ocağı açılmayacağı, depo olarak kullanılmayacağı hükme bağlanmıştır. Tabiatıyla bu maddelerle Osmanlı coğrafyasındaki binlerce eski eserin korunması imkânsızdı. Diğer taraftan bu binalardan hangilerinin kastedildiği belirsiz olduğu gibi sayıları da bilinmiyordu. Ancak 1906 tarihli Asâr-ı Atika Nizamnamesinde taşınmaz eski eserlerin neler olduğu sıralanmaya çalışılmıştır.

Bütün bu zaman içinde taşınmaz eski eserlerin korunmasındaki hukukî eksiklik iyice hissedilince 28.7.1912 tarihinde Muhafaza-i Abidat Nizamnamesi yürürlüğe sokulmuştur⁵. 8 maddelik Nizamname ile 1906 tarihli Asâr-ı Atika Nizamnamesi 5. maddesinde belirtilen eserlerin eski eser sayıldığı tekrar edilmiştir. 2. maddesine göre bunların yıkılması yasaktır. 3. madde ile kesinlikle yıkılması gerekli olanlar için bir komisyon kurulacağı, 4. madde ile bu komisyonun eserin plân, kesit, fotoğraf v.b. belgeleri Maarif Vekâletine göndereceği, Vekâletin yıkım kararı vermesi durumunda, eserin varsa değerli parçalarının müzeye alınmasından sonra yıkılabileceği belirtilmiştir. Özellikle 4. maddede yıkım için açık kapı bırakılması, Nizamnamenin zaafını oluşturmuştur. Nitekim komisyonların, uydurma raporlar ile pek çok eski eseri yıktıkları ifade edilmektedir⁶. Hele nizamnameye 31.1.1915 tarihinde bir madde eklenerek eserlerin arsalarının Belediyelere veya mahalli idarelere bırakılması hükmü bu yıkımlar için en geçerli sebepleri teşkil etmiştir⁷.

Osmanlı Devletinde Ceza Kanunnamesi ve Asâr-ı Atika Nizamnameleri yürürlüğe girmeden önce tamamen, sonra ise kısmen eski eserlerin korunması, vakıf sistemi içinde çözülmüştür. Vâkıf vakfı meydana getirirken o eserin geleceğini de garanti altına alıyor, gelirin bir kısmını binanın bakım ve onarımı için ayırıyordu. Selçuklular devrinde H. 680/ M. 1281 tarihli bir vakfiyede⁸, eğer esere bir şey olursa vakıf gelirin önce tamir ve ihya, daha sonra diğer işlere ayrılması şart koşulmuştu.

Son devirlere kadar bu sistem sayesinde eski eserler varlıklarını sürdürebilmişlerdir. Bu yüzden devletin son zamanlarına kadar ana hatları ile bir eski eser tahribatından söz edilemez. Esasen Osmanlının eski eser

5- N.C. Gülekli., a.g.e., 34-35. s.

6- A. Mumcu., a.g.m. I, 76. s.

7- N.C. Gülekli., a.g.e., 21. s.

8- S. Bayram, A.H. Karabacak., "Şahip Ata Fahrü'd-Din Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri", Vakıflar Dergisi, 13. Sayı, 59. s.

anlayışını bugünkü gibi düşünmemek gerekir. Bir "ecdat yadigarı" kavramı ölmekle birlikte aynı yapıım teknolojisii hâlâ kullanıldığı için, mese-lâ bir Selçuklu devri veya 15. yüzyıl Osmanlı hamamının tamiri söz konusu olduğunda elde edilecek gelire göre satılması veya yıkılıp yeniden yapılması hususları da düşünülebiliyordu.

Osmanlı Devletinin genel çöküşüne paralel olarak vakıf sisteminde de bozulmalar, vakıf gelirlerinde azalmalar olunca vakıf eserler de harap olmaya başladı. Yüzyılımızın başında Mimar Kemaleddin'in onarım hamlesi nispi bir ferahlama sağlamışsa da uzun ömürlü olmamış, eserler yok olmaya devam etmiştir. Bu genel çöküşten idareciler de nasibini almışlardır. Gülhane Parkı'nın surlarının bir kısmının yıktırılması veya benzerleri çoktur diye Mimar Sinan tarafından yapılan Ayasofya'nın yakınındaki hamamın yıktırılması gibi düşünceler ileri sürülmektedir⁹. Onarımlar da iyi yapılamamaktadır. Muhafaza-i Abidat Encümeni-i Daimisi'nin tespitlerine göre Topkapı Sarayı onarımlarında tahribatta bulunulmuş; mesela kullanılmıyor diye bir hamamın çinileri sökülmiş, sarayın diğer kısmında kullanılmıştır¹⁰. İstanbul'da bilhassa Cemil Topuzlu Paşa'nın şehreminliği sırasında çok sayıda eski eserin imar hevesiyle yıktırıldığı bilinmektedir. 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında eski eser tahribatının çok büyük olduğu hep söylenmekle birlikte bu "çok büyük"lüğün ölçüsünü yaklaşık bir rakam olarak dahi bilemiyoruz.

II- Cumhuriyet Devri

A- Tahribatın Boyutları

Cumhuriyet Devrinde eski eser tahribi ve yıkımı konusundan yayınlarda epeyce bahsedilmektedir. Ancak bunlardan sadece dört tanesi -bazıları belli bir zaman dilimini ele almakla birlikte- konuyu toplu olarak ele almakta ve somut örnekler vermektedir. Biz bu dört yayını ve Osmanlı Devletinin Yavuz Sultan Selim devri sonuna kadar bütün eserlerini toplu olarak ele alan E.H. Ayverdi ve A. Yüksel'in eserlerini taradık, mükerrer olanlarını eledik ve bir eski eser tahribi ve yıkımı listesi oluşturmaya çalıştık¹¹. Şüphesiz tek tek bütün yayınların taranma-

9- A. Ogan., Türk Müzeciliğinin 100. Yıl Dönümü, 26-27. s.

10- Anonim., Muhafaza-i Abidat Encümeni-i Daimisi, 5. s.

11- B. Ünsal., "İstanbul'un İmarı ve Eski Eser Kaybı", Türk Sanatı Tarihi Araştırma Ve İncelemeleri, 2. Sayı, 5-60. s.; F. Ayanoglu., "İstanbul'da Yola Kalbedilen Cami

ıyla daha sağlıklı bir liste oluşturulabilir. Ancak zaman darlığı yüzünden ve tahribatın büyük kısmı taradığımız eserlerde olduğu için bu ayrıntılı çalışma yapılamamıştır. Bu listenin yanı sıra bir de Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü (EEMGM) Anıtlar Şubesi arşivi tamamen taranmış ve yayınlarda bulunmayan örnekler bir liste halinde hazırlanmıştır. Ayrıca arşivden kötü restorasyon yüzünden zarar gören eserlere ait bilgiler de toplanmıştır.

Yayınlardan elde edilen liste şöyledir:

Kaynaklardan Tespit Edilebilen Eski Eser Yıkım ve Tahriplerinin Yıllara Göre Dökümü:

1922 yılında 1 mektep -yıkım-¹², 1923 yılında iki hamam -yıkım-¹³ 1930'da 1 hamam -yıkım-¹⁴, 1932'de 2 hamam -yıkım-¹⁵, 1934'de 1 medrese -yıkım-¹⁶, 1937'de 2 câmi, 1 saray tiyatrosu, 1 saray ahır -yıkım-¹⁷, 1938'de 1 câmi ihata duvarı -tahrip-¹⁸, 1940'da 2 câmi, 1 medrese -yıkım-¹⁹, 1941'de 2 câmi -yıkım-, 1 câmi -tahribat-²⁰, 1942'de 1 câmi -yıkım-²¹, 1943'de 1 mescit yıkım-²², 1944'de 1 câmi, 1 hamam -yıkım-²³, 1948'de 1 saray -tahrip-²⁴, 1949'da 1 mescit -yıkım-²⁵, 1950'de 2 câmi -yıkım-²⁶, 1953'de 1 câmi, 1 külliye -tahrip-²⁷, 1956'da 5 câmi, 5 mescit, 3 türbe, 2 kabir, 1 kışla, 1 çarşı, 2 zâviye, 2 sebil, 2 dergâh,

Vesaire", Vakıflar Dergisi, 8. Sayı, 328-334. s.; S. Eyice., "İstanbul'un Ortadan Kalkan Bazı Tarihi Eserleri", Tarih Dergisi, 26. S., 129-164. s.; S. Eyice., "İstanbul'un Ortadan Kalkan Bazı Tarihi Eserleri", Tarih Dergisi, 27. Sayı, 133-178. s.

12- B. Ünsal., a.g.m., 10. s.

13- S. Eyice., a.g.m., 163. s. S. Eyice'nin ikisi de Tarih Dergisinde yayınlanan iki makalesinden 26. Sayıdaki a.g.m. I, 27. Sayıdaki makale a.g.m. II olarak kullanılacaktır.

14- E.H. Ayverdi., Osmanlı Mimarisinin İlk Devri, 207 s.

15- E.H. Ayverdi., Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri, 3. C. 132. s.; A. Yüksel., Osmanlı Mimarisinde II. Bayezid ve Yavuz Selim Devri, 82. s.

16- E.H. Ayverdi., Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II. Murat Devri, 118. s.

17- S. Eyice., a.g.m. I, 133, 135. s.; B. Ünsal., a.g.m., 57. s.

18- B. Ünsal., a.g.m., 42. s.

19- E.H. Ayverdi., Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri, 4. C. 887. s., Osmanlı Mimarisinin İlk Devri, 549. s.

20- S. Eyice., a.g.m., I, 147. s.; B. Ünsal., a.g.m., 26. s.

21- S. Eyice., a.g.m., 26. sayı, 133. s.

22- B. Ünsal., a.g.m., 24. s.

23- E.H. Ayverdi., Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri, 4. C. 591. s.

24- B. Ünsal., a.g.m.,

25- E.H. Ayverdi., Osmanlı Mimarisinin İlk Devri, 398. s.

26- E.H. Ayverdi., Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri 3. C. 341. s.; B. Ünsal., a.g.m. 11. s.

27- B. Ünsal., a.g.m., 11, 37. s.

1 çeşme -yıkım-²⁸, 1957'de 5 mescit, 3 câmi, 1 câmi haziresi, 1 câmi meşrutası, 5 çeşme, 2 sebil, 1 su terazisi, 1 karakol, 3 hamam, 2 medrese, 1 medrese haziresi, 1 tekke, 2 mezar, 1 kütüphane, 1 mektep, 1 mektep haziresi, 1 liman, 1 hazire -yıkım-, 1 câmi, 1 sebil, 1 kütüphane, 2 han, 1 idari yapı -tahrip-²⁹, 1958'de 5 câmi, 1 türbe, 1 mescit, 1 mektep, 1 kışla -yıkım-, 1 câmi, 1 sur, 1 sebil, -tahrip-³⁰, 1959'da 1 câmi -tahrip-³¹, 1960'da 1 câmi -tahrip-³², 1962'de 1 han -yıkım-³³, 1964'de 1 türbe -tahrip-³⁴, 1965'de 1 çeşme -tahrip-³⁵, 1968'de 1 mescit, 1 han -yıkım-³⁶.

Bunlardan başka 4 câmi, 1 mescit, 4 hamam, 2 türbe, 1 imaret 1 kütüphane, 1 idari yapı, 4 tekke, 2 medrese, 10 çeşme yıkımının; 1 mescit, 1 tekke, 1 câmi, 1 hamam tahribinin tarihi tespit edilememiştir³⁷.

Bu döküm sonucunda 123 eserin yıkıldığı, 21 eserin ise tahrip edildiği anlaşılmaktadır. Bunlardan başka Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün de ilk yıllarda eski eser niteliği taşıyan çok sayıda vakıf eseri haraptır diye ya kendisini ya da arsasını şahıslara sattığı bilinmektedir. Aşağıda sadece Edirne için vereceğimiz rakamlar ürkütücüdür ve meselenin büyüklüğünü ortaya koymaktadır³⁸.

Satılan Câmi	:	37
Enkazı Satılan Câmi	:	6
Avlu Duvarının Taşları Satılan Câmi	:	3
Minaresi Satılan Câmi	:	1
Pencere Çerçveleri Satılan Câmi	:	1
Arsası Satılan Câmi	:	21

- 28- E.H. Ayverdi., Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri, 3. C. 321, 410, 481, 500, 515. s.; 4. C. 548, 554, 662, 757, 762. s.; F. Ayanoğlu., a.g.m., 329-334. s.
- 29- E.H. Ayverdi., Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri, 3. C. 412, 474. s.; A. Yüksel., a.g.e., 224, 431. s.; B. Ünsal., a.g.m., 10. 13, 17, 18, 27, 30, 31, 37, 40, 50, 51, 52, 54, 55, 57, 60. s.
- 30- B. Ünsal., a.g.m., 18-49. s.
- 31- F. Ayanoğlu., a.g.m.
- 32- A. Yüksel., a.g.e., 249. s.
- 33- E.H. Ayverdi., Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri, 4. C. 590. s.
- 34- B. Ünsal., a.g.m.
- 35- B. Ünsal., a.g.m.
- 36- B. Ünsal., a.g.m.
- 37- E.H. Ayverdi., Osmanlı Mimarisinin İlk Devri, 303, 461. s.; Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri, 3. C. 48. s.; F. Ayanoğlu., a.g.m., 332. s.; B. Ünsal., a.g.m., 12-46. s.
- 38- R.M. Meriç., "Edirne'nin Tarihi Ve Mimari Eserleri Hakkında", Türk Sanatı Tarihi Araştırma Ve İncelemeleri, I. C. 439-536. s.

Satılan Mescitler	:	15
Enkazı Satılan Mescit	:	2
Avlu Duvar Taşları Satılan Mescit	:	1
Arsası Satılan Mescit	:	7
Satılan Tekke	:	11
Enkazı Satılan Tekke	:	1
Arsası Satılan Tekke	:	1
Satılan Türbe	:	1
Satılan Su Haznesi	:	1
Yok Edilen Câmî	:	3
Yok Edilen Meşcit	:	2
Yok Edilen Türbe	:	4
Yok Edilen Mektep	:	1
Yok Edilen Mezarlık	:	56

Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü Anıtlar Şubesi Arşivinde Yaptığımız Tarama Sonucu Elde Edilen Devlet Kurumlarınca Yapılan Eski Eser Yıkım ve Tahribatına Ait Liste:

1933 Yılı Samsun Hacı Hatun Câmisi: Eski eser olduğu 15.1.1933 gün ve 12 sayı ile Belediyeye tebliğ edildiği halde Belediye yolu daralttığı ve o kısmın eski eser olmadığı gerekçesiyle son cemaat yerini Encümen kararıyla gece yarısı yıktırılmıştır³⁹.

1935 Yılı Niğde Ulukışla Öküz Mehmet Paşa Kervansarayı: Ulukışla Belediye Başkanı'nın evi yaptırırken bahçe duvarında kervansarayın taşlarından kullanılmıştır⁴⁰.

1940 Yılı Kastamonu Hoca Mustafa Câmisi ve Serçeoğlu Türbesi: Mail-i inhidam gerekçesiyle Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından satılmak suretiyle yıktırılmıştır⁴¹.

1944 Yılı Kuşadası Kalesi Surları: Kale surlarından Câmî-i Kebir

39- Samsun Evkaf Md. nün 25.2.1933 gün ve 6808/40 sayılı Evkaf Umum Müdürlüğü'ne yazısı, Samsun Maarif Md. nün 19.3.1933 gün ve 1488 sayılı Maarif Vekaleti'ne yazısı. Klasör: 732.56.2 Samsun Hacı Hatun Câmisi 1933.

40- Müfettiş M.Z. Kadri'nin 24.11.1934 günlü Maarif Vekaleti'ne yazısı. Klasör: 732.53 Niğde.

41- Kastamonu Müze Md. nün 14.5.1945 gün ve 78 sayılı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne yazısı. Klasör: 732.37 Kastamonu Çeşitli Yazınmalar.

ve Dağ mahalleleri kısmı Belediye Başkanlığının yazısı üzerine Askeri Posta Komutanı Albay Arif Çetin tarafından yıktırılmıştır⁴².

1947 Yılı İstanbul Çakmakçılar'da Büyük Valide Hanı'nın arkasındaki Han-ı Sagır'ın kubbelerinden biri şahıslar tarafından yıktırılmıştır⁴³.

1947 Yılı Erzurum İç Kale: Tahrip edildiği belirtilmiştir⁴⁴.

1948 Yılı Gelibolu Mevlevihanesi: Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün Milli Savunma Bakanlığı'na yazısında, Milli Savunma Bakanlığı tarafından kullanılan eski eser binaların tahrip edildiği, Mevlevihane'nin de dış merdivenlerinin yıkıldığı, kitâbelerinin çimento ile kaplandığı bildirilmiştir⁴⁵.

1950 yılı Edremit Gelin Hamamı, Yıldırım Bayezid'in Yaptırdığı Câmi, Çifte Hamam, Hekimzâde Kurşunlu Cami Medresesi: Milli Eğitim Bakanlığı Başmüfettişi raporuna göre 4 eser Belediyece yıktırılmıştır⁴⁶.

1951 Yılı Balıkesir Susurluk Kervansarayı: Milli Eğitim Bakanlığı'nın uyarısına rağmen Belediye Encümeni kararıyla portali yıktırılmıştır⁴⁷.

1953 Yılı Amasya Bayezid Paşa Kervansarayı, Şirvanlı Câmisi: Amasya Su İşleri 8. Şube Müdürlüğünce kervansaray tamamen yıktırılmış, câminin temelleri tahrip edilmiştir⁴⁸.

42- Maarif Vekilliği'nin 12.5.1944 gün ve 4034/622 sayılı İzmir Valiliğine yazısı. Klasör: Aydın 732.06 S.

43- Eski Eserleri Koruma Encümeni'nin 24.3.1947 gün ve 38808 sayılı Eski Eserler Ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne yazısı. Klasör: İstanbul 732.35.70 Büyük Valide Hanı

44- Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 23.6.1947 gün ve 1670 sayılı yazısı. K

45- Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 8.9.1948 gün ve 2420 sayılı Milli Savunma Bakanlığı'na yazısı. Klasör: Çanakkale 732.15 Ç.

46- Milli Eğitim Bakanlığı Teftiş Kurulu'nun 29.8.1950 gün ve 4100 sayılı Eski Eserler Ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne yazısı ve eki rapor. Klasör: 732.07 Balıkesir.

47- Balıkesir Milli Eğitim Md. nün 31.10.1951 gün ve 14550/1381/2 sayılı Milli Eğitim Bakanlığı'na Yazısı: Kervansaray kapısının etrafı telle çevrilerek muhafaza altına alınması lüzumu 4.10.1951 gün ve 13269 sayılı telle Susurluk Kaymakamlığına duyurulmuş olmasına rağmen son deprem üzerine ilçe Belediye Encümenince Kervansaray kapısının 24 saat zarfında yıktırılmasına karar verilmiş olduğu için müsaade beklemeksizin 2290 sayılı kanunu 44. md. si gereğince Belediyece yıktırılmış olduğu adı geçen Kaymakamlığın 20.10.1951 gün ve 652/6 sayılı yazıları ile bildirilmiştir. Klasör: 732.07

48- Bayındırlık Bakanlığı Hukuk Müşavirliği'nin 27.7.1953 gün ve 2104 sayılı Maarif Vekaleti'ne yazısı. Klasör: Amasya 732.03.1-4C

Kütahya Bedesteni: Taç kapısı Belediyece yıktırılmıştır⁴⁹.

Urfa Birecik Kalesi: Burçlar, Belediyece tahrip edilmiştir⁵⁰.

1956 Yılı Konya Abit Çelebi Hamamı: Belediyesince yıktırılmıştır⁵¹.

1957 Yılı Edirne Aşık Müsellim Efendi Türbesi: Eski Eserler Ve Müzeler Genel Müdürlüğü türbeyi yıktırdığı için Edirne Vakıflar Bölge Müdürü İhsan Ataç hakkında savcılığa suç duyurusunda bulunmuştur⁵².

Trabzon Kara Mustafa Paşa Medresesi: Trabzon Belediyesince Sedat Çetintaş'ın raporunda mimari kıymeti olmayan eserler arasında gösterildiği gerekçesiyle yıktırılmıştır⁵³.

Konya Selimiye İmaret: Belediyesince yıktırılmıştır⁵⁴.

1958 Yılı Diyarbakır Nebi Câmisi: Belediyesince yıktırılmıştır⁵⁵.

1959 Yılı Gaziantep Nakipoğlu Hamamı: 1959 yılındaki deprem sonucu Nafia Vekaleti'nin emri ile Belediye tarafından kurulan bir fen heyeti mail-i inhidam duruma gelen eserleri tespit ederek sahiplerine tebliğ etmiş, sahiplerince tamir edilemeyenleri yıkmış, bu arada Nakipoğlu Hamamı da yıktırılmıştır. Daha sonra açılan soruşturma ise zaman aşımına uğradığı için kapatılmıştır⁵⁶.

Tekirdağ-Çorlu Süleymaniye Külliyesi Çifte Hamam: Belediyesi tarafından, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun kararına rağmen, milletvekillerinin bizzat başında durmasıyla yıktırılmıştır⁵⁷.

49- Maarif Vekili Celal Yardımcı'nın 16.12.1958 gün ve 4995 sayılı Dahiliye Vekaleti'ne yazısı.

50- Maarif Vekili Celal Yardımcı'nın 16.12.1958 gün ve 4995 sayılı Dahiliye Vekaleti'ne yazısı.

51- Maarif Vekili Celal Yardımcı'nın 16.12.1958 gün ve 4995 sayılı Dahiliye Vekaleti'ne yazısı.

52- Eski Eserler Ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 14.5.1963 gün ve 40 sayılı Edirne Cumhuriyet Savcılığı'na yazısı. Klasör: 732.22 Edirne 14-Aşık Müsellim Efendi Türbesi.

53- Maarif Vekaleti'nin 6.3.1959 gün ve 1011 sayılı Trabzon Valiliğine, Trabzon Valiliğinin 11.12.1958 gün ve 4966 sayılı Maarif Vekaleti'ne yazısı.

54- Maarif Vekili Celal Yardımcı'nın 16.12.1958 gün ve 4995 sayılı Dahiliye Vekaleti'ne yazısı.

55- Maarif Vekili Celal Yardımcı'nın 16.12.1958 gün ve 4995 sayılı Dahiliye Vekaleti'ne yazısı.

56- Milli Eğitim Bakanlığı Teftiş Kurulu'nun 4.7.1970 gün ve 4433 sayılı Eski Eserler Ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne yazısı. Klasör: 723.27. Gaziantep Çeşitli Yazınmalar.

57- Mülkiye Müfettişi Atıf Tahlil ile Maarif Vekaleti Başmüfettişi Emin Oktay'ın 12.1.1960 tarihli Maarif Vekaleti Teftiş Heyeti Reisliği'ne yazısı.

1961 Yılı Konya Beyşehir Çarşısı Câmisi ve Şeyh Cemaleddin Türbesi: Çarşısı Câmisinin mail-i inhidam durumunda olduğu için Nafia fen memurunun verdiği rapor üzerine kitâbesi muhafaza edilerek yıkıldığı, Şeyh Cemaleddin Türbesi'nin ise Müftü Hasan Kaya nezaretinde Belediyece yıktırıldığı, ancak yıkımın kimi emriyle yapıldığının anlaşılmadığı belirtilmiştir⁵⁸.

Konya Sahip Ata Hanıgahı: Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 25.11.1961 gün ve 1504 sayılı kararına göre hanıgahın girişi Belediyece kasten yıkılmıştır.

Manisa-Demirci Çarşısı Hamamı: Hamamın durumu Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nda görüşülürken ve Valiliğe bu konuda herhangi bir işlem yapılmaması bildirilmiş iken, Belediye hamamı yıktırılmış, açılan soruşturma men-i muhakeme ile neticelenmiştir⁵⁹.

1962 Yılı Konya Ereğli Cağalazâde Bedesteni: Belediyenin Bedestenin içine betonarme çarşısı yapması üzerine Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 29.7.1962 gün ve 1988 sayılı kararıyla soruşturma açılması istenilmiştir⁶⁰.

1964 Yılı İstanbul Şair Necati, Hızır Bey ve Katip Çelebi Mezarları: Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 7.1.1961 gün ve 1449 sayılı kararıyla mezarların nakil isteği kabul edilmemesine rağmen Manifaturacılar Çarşısı inşaatında bu mezarlar tahrip edilmiş olup MEB. Başmüfettişi Enver Koray ve Mülkiye Başmüfettişi Atıf Tahlı, Belediye mensupları İhsan Bingöler, Macit Kural ve Turgut Cansever hakkında soruşturma açılmasını istemişlerdir⁶¹.

1965 Yılı Tokat Voyvoda Hanı: Ali Sami Ülgen tarafından Belediyece yapılan onarım için suç duyurusunda bulunulmuş ve soruşturma açılmıştır⁶².

58- Beyşehir İlköğretim Md. nün 23.12.1961 gün ve 470/84 sayılı Konya Valiliği'ne yazısı. Klasör: 732.44 Konya Çeşitli Yazışmalar.

59- Eski Eserler Ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 2.6.1961 gün ve 572 sayılı Teftiş Kurulu Başkanlığı'na yazısı. Klasör: 732.47.2

60- Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 23.8.1962 gün ve 2943 sayılı Konya Valiliği'ne yazısı. Klasör: 732.44

61- Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 11.7.1964 gün ve 3023 sayılı İstanbul Valiliği'ne yazısı. Klasör: 732.5 İstanbul.

62- Milli Eğitim Bakanlığı Teftiş Kurulu'nun 26.4.1965 gün ve 2837 sayılı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne yazısı eki fezleke. Klasör: 762.63 Tokat 4-Voyvoda Hanı.

1966 Yılı Erzurum Yakutiye Medresesi: Kalorifer yapmak maksadı ile 3. Ordu İstihkam Şubesi tarafından zemini kazdırılmış ve temelleri tahrip edilmiştir⁶³.

Tokat, Turhal, Hamam: Tokat-Amasya yol bağlantısında yeşil alan olarak ayrılan alandaki hamam Belediyece yıktırılmış, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 3.3.1967 gün ve 3400 sayılı kararı ile açılan soruşturmaya Tokat Valiliğince verilen cevapta hamamın Belediye vasıtaları ile tanzim ve tasviye edilirken "aniden yıkıldığı" belirtilmiştir⁶⁴.

İzmir-Tire Sultan Hamam: Sinema yapılmak için yıktırılan eser için açılan soruşturmada mahkeme, şahıs mülkiyetinde olması ve korunması için tebligat yapılmaması yüzünden fiili suç saymamıştır⁶⁵.

1968 Yılı Erzurum Ali Paşa, Kadana, Derviş Ağa, Narmanlı, Ayas Paşa, Murat Paşa, Yeğenağa Câmileri: Câmilerin hela ve müstemilatları Belediye Encümeni kararıyla yıktırılmıştır⁶⁶.

Eski Eserler Ve Müzeler Genel Müdürlüğü Anıtlar Şubesi Arşivinden Elde Edilen Hatalı Onarımlar Yoluyla Yapılan Tahribata Ait Liste:

1939 Yılı Cenabi Ahmet Paşa Türbesi: Etnoğrafya Müze Müdürü Osman Ferit Sağlam'a göre yapılan onarım hatalıdır. Alçı pencereler lüzumu yokken çıkarılmış, camlar takılmamış ve tavan yağlıboyası yapılmamıştır⁶⁷.

1941 Yılı İstanbul Kılıç Ali Paşa Medresesi: Eski Eserleri Koruma Encümeni, Medresede yapılan tamiratın eseri bozduğunu bildirerek Belediyeden eserin projelerini istemiştir⁶⁸.

63- Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 20.9.1966 gün ve 6205 sayılı Milli Savunma Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Erzurum Valiliği'ne yazısı. Klasör: 732.25 Erzurum 2- Yakutiye Medresesi.

64- Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 13.10.1966 gün ve 6922 sayılı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'na; Tokat Valiliği'nin 24.6.1967 gün ve 5335 sayılı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne yazısı. Klasör: 732.63 Tokat

65- Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün 13.7.1966 gün ve A-320 sayılı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne yazısı; İzmir Milli Eğitim Md. nün 6.7.1966 gün ve 50139 sayılı Eski Eserler Ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne yazısı. Klasör: 732.36 İzmir Çeşitli Yazışmalar.

66- Erzurum Valiliği'nin 6.5.1968 gün ve 7474 sayılı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne yazısı ve eki rapor. Klasör: 732.25 Ç Erzurum.

67- Etnoğrafya Müze Md. nün 11.12.1939 gün ve 230 sayılı Antikite ve Müzeler İdaresi Müdürü H.Z. Koşay'a yazısı. Klasör: 39.

68- İstanbul Arkeoloji Müze Md. nün 12.2.1941 gün ve 139 sayılı Maarif Vekaleti'ne yazısı. Klasör: 732.35 İstanbul 60.

1943 Yılı İstanbul Baltalimanı Sarayı: Balıkçılık Enstitüsü ve Kızılay tarafından kullanılan binanın gelişigüzel tamir edildiği belirtilmiştir⁶⁹.

1950 Yılı Konya, Akşehir İmaret Câmisi: Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, taş cephenin sıvandığı ve süslendiğinin öğrenildiğini belirterek, bunun derhal durdurulmasını istemiştir⁷⁰.

1952 Yılı Bursa Yıldırım Medresesi: Verem Savaş Derneği tarafından restore edilen medresenin aslı halinin bozulduğunun Mimar Sedat Çetintaş tarafından belirtilmesi üzerine Valilik onarımı durdurmuştur⁷¹.

Bursa Muradiye Medresesi: Dispanser haline getirilirken kalorifer tesisi maksadıyla aslı zemin 70 cm. indirilmiştir⁷².

1957 Yılı Kırşehir Kesikköprü: Onarım sırasında kitâbe suya düşürülmüştür⁷³.

1960 Yılı Tunceli-Mazgirt Elti Hatun Türbesi: Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü ve Nafia Vekaleti teknikerlerine göre yapılan onarım kökten bozuktur⁷⁴.

1962 Yılı İstanbul Topkapı Sarayı: Ortakapı ile Babüssaade arası, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu kararı olmadan onarılmış, İç Hazine Dairesi pencereleri izinsiz ördürülmüş, Mecidiye Köşkü altındaki Çadır Köşkü kalıntıları yok edilerek izinsiz bina yapılmıştır⁷⁵.

1963 Yılı İstanbul Süleymaniye Câmisi: Kalemışleri Kurul kararlarına ters olarak yapılmaktadır⁷⁶.

69- İstanbul Nafia Md. nün 24.5.1944 gün ve 2885 sayılı Maarif Vekaleti'ne yazısı. Klasör: 732.35 İstanbul 85-Baltalimanı Sarayı.

70- Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 10.4.1950 gün ve 967 sayılı Konya Valiliği'ne yazısı. Klasör: 732.44 Konya 4-İmaret Câmisi

71- Bursa Valiliği'nin 4.11.1952 gün ve 3070 sayılı Millî Eğitim Bakanlığ'na yazısı. Klasör: Bursa 732.14

72- Eski Eserler Ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 25.1.1952 gün ve 276 sayılı Bursa Valiliği'ne yazısı eki Mimar Ali Saim Ülgen'in raporu. Klasör: Bursa 732.14.4-Muradiye Medresesi

73- Maarif Vekaleti'nin 28.11.1957 gün ve 4569 sayılı Kırşehir Valiliği'ne yazısı.

74- Tunceli Valiliği'nin 3.5.1960 gün ve 1709 sayılı Eski Eserler Ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne yazısı ve eki. Klasör: 732.62 Tunceli 2- Elti Hatun Türbesi

75- T. Öz'ün 8.11.1962 tarihli Gayrimenkul Eski Eserler Ve Anıtlar Yüksek Kurulu'na yazısı. Klasör: 732.36 67 - İstanbul

76- Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 11.8.1960 gün ve 1403 sayılı kararı, M. Akok'un 13.10.1963 günlü Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne dilekçesi. Klasör: İstanbul 732.35 5- Süleymaniye Camisi.

1966 Yılı Bursa, İznik Yeşil Câmi: Minare onarılırken duvarlar tahrip edilmiştir⁷⁷.

1967 Yılı Sinop Kalesi: 1967 yılında onarılan giriş kapısı kısa bir süre sonra yıkılmış, 1972 yılında tekrar onarılmış fakat 1977 yılında ikinci defa yıkılmıştır⁷⁸.

1976 Yılı Edirne II. Bayezid Câmisi: Edirne Müze Müdürlüğü'nün Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne yazısına göre Vakıflar Edirne Bölge Müdürü ile müteahhit güneş saatini kırmakla suçlanmış, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu 15.1.1977 gün ve 9612 sayılı kararı ile güneş saatinin aynen yapılması, sorumluları hakkında yasal işlem yapılması istenilmiştir⁷⁹.

1977 Yılı İstanbul Şerifler Yahısı: 1968 yılından beri yapılan onarımın hatalı olduğu, emeklerin boşa gittiği ifade edilmiştir⁸⁰.

Niğde Aksaray Zinciriyeye Medresesi: Yapılan onarımda uyumsuzluk olduğu belirtilmiştir⁸¹.

1978 Yılı İzmir Elhamra Sineması: Bilirkişi raporunda yapılan onarımın binayı tehlikeye attığı ileri sürülmüştür⁸².

1981 Yılı İzmir Elhamra Sineması: Daha önceki onarımlarda yapılan çatının aktığı belirtilmiştir⁸³.

1982 Yılı İzmir-Birgi Çakır Ağa Konağı: 1977 yılından beri yapılan onarımlarda özellikle ahşap imalat çok kötü yapıldığı için kullanılamaz hale gelmiştir⁸⁴.

77- İznik Kaymakamlığı'nın 24.12.1966 gün ve 258 sayılı Eski Eserler Ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne yazısı. Klasör: Bursa 732.14.1

78- Sinop Valiliği'nin 15.3.1977 gün ve 150 sayılı Eski Eserler Ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne yazısı. Klasör: 732.3.59 Sinop Kalesi 1972 Yılı Ormanı.

79- Eski Eserler Ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne 28.12.1966 gün ve 655 sayı ile gelen Edirne Müze Md. nün yazısı. Klasör: 1971 Yılı 732.2. 8 Edirne Çeşitli

80- Kültür Bakanlığı Yapı Ve Tesisler Daire Bşk. nın 30.12.1977 gün ve 1249 sayılı yazısı ve ekleri.

81- Aksaray Kaymakamlığı'nın 8.11.1979 gün ve 97 sayılı Eski Eserler Ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne yazısı. Klasör: 732.1.51 Niğde Aksaray Zinciriyeye Medresesi.

82- Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü Hukuk Müşavirliği'nin 24.1.1979 gün ve 11 sayılı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne yazısı. Klasör: 732.1.35 İzmir Elhamra Sineması.

83- İzmir Kültür Md.nün 18.11.1981 gün ve 7296 sayılı raporu ve ekleri Klasör: İzmir Elhamra Sineması 1981 Yılı.

84- Kültür Bakanlığı elemanları Mimar S. Gögüs, Y. Mimar Fatma Sedes, Y. Mimar Aydın Yamaner'in 8.12.1982 tarihli raporu. Klasör: 732.4.35 1977 Yılı Birgi Çakır Ağa Konağı.

Görüldüğü gibi bu yayınlar ve arşive dayanan iki listede yıkımların büyük çoğunluğu 1950-1960 yılları arasında yapılmaktadır. Halbuki kaynaklarda Cumhuriyetin ilk döneminde, 1930'lu yıllara kadar çok büyük çaplı eski eser yıkımı ve tahribatı yapıldığı bildirilmektedir. Merhum Remzi Oğuz Arık'ın ifadesiyle azgınlığa varan⁸⁵ bir tahrip devresi yaşanmıştır⁸⁶.

İkinci tahrip devresi rakamlardan da anlaşılacağı üzere 1950-1960 yılları arasında yaşanmıştır. Daha yakın bir zaman oluşu yüzünden bilhassa İstanbul'da daha ayrıntılı olarak takip edilebilmektedir. 1960'lı yıllardan itibaren kaynaklarda ve arşivlerde böyle "toplu katliam" derecesinde tahribata rastlanmıyor. Yalnız az da olsa kötü onarım yüzünden yapılan tahribata ait bilgiler bulunmaktadır. Üçüncü büyük tahrip devresi ise günümüzde yaşanmakta olup bu konuya tekrar dönecektir.

B- Tahribatın Sebepleri

a) Hukuki Eksiklik

Osman Hamdi Bey'in hazırladığı Asâr-ı Atikâ Nizamnamesinde taşınmaz eski eserlerle ilgili hükümlerin son derece yetersiz olduğuna işaret etmiştik. Bu nizamname 1973 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. Hükümlerin yetersizliğine paralel olarak cezai karşılığı da çok hafiftir. Bir taşınmaz eski esere zarar veren şahıs ancak 1 aydan 1 yıla kadar hafif hapisle cezalandırılabilir⁸⁷. 1973 yılında yürürlüğe giren 1710 sayılı Eski Eserler Kanununda bu cezalar az bulunarak, taşınmaz eski eseri bulup haber vermeyen veya tahrip eden şahıslara 2 ile 5 yıl arasında hapis cezası ile 5.000 TL. ile 20.000 TL. arasında para cezası verilmesi öngörülmüştür. 1983 yılında çıkarılan 2863 sayılı Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu aynı fiil için ceza süresini olduğu gibi kabul etmiş yalnız para cezasını 50.000 — 200.000 TL. a çıkarmıştır. Tahribatı önlemenin sâdece cezaların artırılmasıyla sağlanamayacağına inanmakla birlikte bir yan tedbir olarak bu hafif cezaların daha yükseltilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Mesela

85- R.O. Arık., Türk Müzeciliğine Bir Bakış, 35. s.

86- Halil Ethem., Tarihi Abidelerimizi Korumağa Mecburuz, 9. s.

N. Akçura., "Türkiye Ve Eski Eserler", Mimarlık, 106. Sayı, 40. s.

87- A. Mumcu., "Eski Eserler Hukuku Ve Türkiye", Hukuk Fakültesi Dergisi, 28. C. 1-2 S., 72. s.

bir İnce Minareli Medreseyi tek taş kalmamacasına sökebilmenin karşılığı en fazla beş yıl olmamalıdır.

1951 yılına kadar bir binanın eski eser olduğuna karar verecek merci yoktur. Sadece M.E.B. nin eski eserdir demesi yeterli idi. Bunun da hukukî geçerliliği tartışılmalıydı. Tahribatlarda bu belirsizliğin de önemli payı olmuştur. Yetkililer bunun farkına vardıkları için Bakanlığın hazırladığı listelerin Bakanlar Kurulu'na tasdiklenmesini düşünmüşler fakat bunu gerçekleştirememişlerdir. Ancak uzun seneler sonra, eski eserler tarihimizin Cumhuriyet Devrindeki en önemli olayı sayılması gereken Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu teşkil edilmiş ve mahkemeler karşılarında bir muhatap bulabilmişlerdir.

G.E.E.A.Y.K. nun kurulmasına karşılık tahribat geleneği birden bire durmamıştır. 1950-1957 yılları arasındaki ikinci büyük tahribat devresi GEEAYK. a rağmen gerçekleşmiştir. Listelerde Belediyelerin kimi zaman milletvekilleri yardımıyla kimi zaman fen memurlarının mail-i inhidam raporuyla GEEAYK. kararlarını dinlemeyip eserleri yıktıkları görülmektedir. Öte yandan bir hamamın Belediye tarafından istimlak edileceği haberi üzerine hamamın tescili için GEEAYK. a müracaat edip eseri tescil ettiren bir şahsa ait bir sene sonraki Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün yazısında, şahsın hamamın bir kısmını yıkıp yerine apartman yaptırdığından söz edilmesi hem sistemin işleyişi hem de vatandaşın eski eser konusuna bakışını ortaya koyabilmektedir⁸⁸.

Bu devrede özellikle İstanbul'daki imar hareketleri ve istimlakleri tartışmalara yol açmıştır. Başbakan Menderes yapılan istimlaklerin kıyıda köşede kalmış eserleri ortaya çıkaracağı için eski eserlerin lehine olduğunu söylemektedir⁸⁹. Diğer yandan A. Menderes'in istimlaklerde uzmanlardan oluşan bir komisyon kurduğu, içinde Rıfkı Melül Meriç'in de bulunduğu bu komisyon kararıyla işlerin yürütüldüğü söylenmektedir⁹⁰. Buna karşılık S. Eyice eserlerin yıkım veya nakil kararlarının iyice incelenmeden alındığını, sonraki uygulamaların, bu eserlerin yıkılmadan da oradan yol geçirilebileceğini ortaya koyduğunu iddia etmektedir⁹¹.

88- Nuri Hamamcıoğlu'nun 14.8.1968 günlü Eski Eserler Ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne dilekçesi. Eski Eserler Ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 29.11.1969 gün ve 8370 sayılı yazısı. Klasör: 732. Gn.

89- Anonim., "Başvekil Adnan Menderes'in İstanbul'un İmarına Ve Eski Eserlerine Dair Beyanati", T.T.O.B., 177. Sayı, 3-8. s.

90- S.H. Bolay., "Genel Değerlendirme", 4. Vakıf Haftası Türk Vakıf Medeniyeti Çerçevesinde Hacı Bayram Veli Ve Dönemi Semineri, 216. s.

Tahribatlarda GEEAYK. kararlarını atlatmak şu yolla yapılmaktadır: Tahribatı yapanlar hep memur olduğu için önce Valilikçe idari soruşturma açılmakta, bu idari soruşturmada da ne hikmetse hiç suçlu bulunmadığı için mahkemeye gitmeye gerek kalmamaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı'nın bu konudaki aczini göstermesi bakımından ibret verici olan, İçişleri Bakanlığı'na yazdığı bir yazıyı aynen veriyoruz (1. ek).

Bu konuda açılan soruşturmalara "... eserin etrafında çevre düzenlemesi yaparken eserin aniden yıkılıverdiği veya câminin gece üç sularında büyük bir gürültü ile birdenbire yıkılıverdiği" gibi cevaplar verilmektedir.

b) İdari Sebepler

Cumhuriyetin ilk yıllarında devlet teşkilatının henüz yerine oturmamış olmasından dolayı eski eserlerin çeşitli Bakanlıklar arasında pay edildiğini görüyoruz.

3.3.1924 gün ve 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun 2. maddesine göre Şer'îye ve Evkaf Nezareti veya hususi vakıflarca idare olunan bütün medreseler ve mektepler Maarif Vekaleti'ne devredilmiştir⁹².

3.3.1924 gün ve 431 sayılı Hilafetin Kaldırılmasına Dair Kanunun 9. maddesi gereğince saraylar, kasırlar ve köşkler milli emlake devredilmiştir.

20.12.1925 gün ve 677 sayılı Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine Dair Kanunla kapatılan zâviye tekke ve türbelerin şahıs mülkiyetinde olanlarında şahıs haklarının devamı kabul edilmiştir⁹³.

3.9.1925 tarih ve 2413 sayılı kanunla kapatılan türbelerden 70 tanesi ve kanunlarla diğer kurumların sorumluluğuna bırakılan eserlerin dışındakilerin bakım ve muhafazası Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne aittir.

28.4.1926 gün ve 831 sayılı Kanunun 2. maddesine göre sular ve çeşmeler, 12.8.1928 tarihli Nizamnamenin 7. maddesine göre sebil çeşme ve şadırvanların bakım ve onarımları Belediyelere devredilmiştir⁹⁴.

91- S. Eyice., "Yurdumuzun Ve İstanbul'un Eski Eserleri Hakkında Düşünceler", Milliyet Kültür Mirasımızı Koruma Semineri Bildiri Özetleri, 99-103. Sayfa.

92- N.C. Gülekli., Eski Eserler Ve Müzelerle İlgili Kanun Nizamname Ve Emirler, 22. s.

93- A. Mumcu., a.g.m. II, 55. s.

94- F. Akozan., Türkiye'de Tarihi Anıtları Koruma Teşkilatı Ve Kanunlar, 35. s.

2.6.1929 gün ve 1525 sayılı Şose ve Köprüler Kanununa göre köprülerin bakım ve onarımı Nafia Vekaleti'ne verilmiştir⁹⁵.

3.4.1930 gün ve 1580 sayılı Belediye Kanunu'nun 159. maddesine göre harap durumdaki kale ve kulelerin arsaları Belediyelere devredilir. Aynı Kanunun 115. maddesi "bedii ve mimari kıymeti olan emlak-ı müçtemi-a veya mürtabıta'yı havi vakıf olsun mülk olsun her nevi büyük binaların ... inşâ tamir ve termini için eshabına tebligat icra edildikten sonra yapılmadığı takdirde ifası Belediyelere ait ve mürettebirdir"⁹⁶.

1.7.1931 gün ve 297 sayılı Mezarlıklar Hakkında Nizamname ile vakıflara ait bütün mezarlıklar Belediyelere devredilmiş, 6. maddesiyle tarihi değeri olan mezarlıkların Muhafaza-i Abidat Nizamnamesine tâbi olduğu belirtilmiştir.

5.6.1935 gün ve 2762 sayılı Vakıflar Kanunu'nun 4. maddesi eski eser niteliği taşıyan vakıf eserlerin bakımını ve onarımını Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne vermiştir.

Eserlerin bu şekilde devlet kurumları arasında bölüşülmesi bir belirsizlik ortamının doğmasına yol açmıştır. Mesela türbelerin bir kısmı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne devredildiği halde mülkiyetleri Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün elinde kalmıştır. Meskûn mahaller dışında kalan bazı eserler sahipsiz kalmış, bir kısım eserlerde de yetki karışmaları meydana gelmiştir. Eski Eserler Ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün bu kurumlar elindeki eserlerin bakım ve muhafazası işini gözetmesi ve gerekli uyarıyı yapması gerekirken, bu vazifesini yerine getirememiştir. Bir yandan mezarlıkların, çeşme ve sebillerin Belediyelerce göz göre göre tahrip edilmesine kimse bir şey diyememiş, diğer yandan Baltalıman Sarayı'nın Balıkçılık Enstitüsü ve Kızılay tarafından⁹⁷, Beylerbeyi Sarayının Milli Savunma Bakanlığı tarafından gelişigüzel onarılmasına⁹⁸ seyirci kalmıştır.

Eski Eserleri Koruma Encümeni, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Özel İdare ve Sular İdaresi'nin ellerindeki eserleri satmak istediklerinden⁹⁹ şikayet etmektedir ki bu dağınıklığın sonuçlarından biridir.

95- F. Akozan., a.g.e., 35. s.

96- A. Mumcu., a.g.m. II, 58. s.

97- İstanbul Nafia Md. nn 24.5.1944 gün ve 2885 sayılı Maarif Vekaleti'ne yazısı. Klasör: 732.35 85

98- Milli Eğitim Bakanlığı'nın 5.9.1951 gün ve 3092 sayılı Milli Savunma Bakanlığı'na yazısı. Klasör: 732.5

99- A. Erbabacan., "İstanbul Eski Eserleri Koruma Encümenininin 1948 Yılı Çalışmaları", T.T.O.B. 85. Sayı, 13. s.

Yine bu sebeple eski eserlerin amaçları dışında kullanılması Cumhuriyetin ilk yıllarında sık rastlanan olaylardandır. 1936 yılında eski eser oldukları için Milli Savunma Bakanlığı'nın elinden alınan Diyarbakır Hüsreviye ve Behramiye Câmileri bu defa Valilik onayı ile Ziraat Bankası'na depo yapılmak üzere verilmiştir. Genelgeyle bu tür şeylerin önlenmesi istenilmişken Kahramanmaraş'ta 20 câmi askeri birliklere devredilmiş¹⁰⁰, Divriği Kale Câmisi cezaevi, İstanbul Fatih Külliyesi Tabhanesi kömürlük¹⁰¹ olarak kullanılmıştır.

10.9.1957 gün ve 7044 sayılı Aslında Vakıf Olan Tarihi ve Mimari Kıymeti Haiz Eski Eserlerin Vakıflar Umum Müdürlüğü'ne Devrine Ait Kanun ile eski eserlerin bir kısmının tekrar Vakıflar Genel Müdürlüğü eline dönmesi sağlanmıştır.

1973 yılında yürürlüğe giren 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu bu dağınıklığı devam ettirmiş, 16. maddesi ile köprülerin bakımı Karayolları Genel Müdürlüğü'nce, Devlet Demir Yolları ve Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nce kullanılan menfez, viyadük, su yolu, kanal, çeşme, tünel vb. nin onarımlarının ilgililerince yapılması hükme bağlanmıştır. 10. madde vakıf eski eserlerin bakımını Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne bırakmıştır.

Aynı tutum 1983'deki 2863 sayılı kanunla da sürdürülür. 10. maddede vakıf eserlerin bakımını Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne Milli Sarayların bakımı ve onarımı ise T.B.M.M.'ne, sınır boyları ve yasak bölgelerdeki eserlerin bakım ve onarımı Milli Savunma Bakanlığı'na, kamu kurum ve kuruluşlarının mülkiyetindeki eserlerin bakım ve onarımlarının da kendilerine ait olduğuna dairdir.

Bütün bunların yanında onarımlardan sorumlu iki ana kuruluş olan Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü ve Vakıflar Genel Müdürlüğü onarımlarında da hatalı restorasyon yoluyla eserler tahrip edilmiştir. Eleman ve ödeneğin az olmasına rağmen çok fazla eser birden tamir edilmeye çalışılmış, bu da pek çok problemi beraberinde getirmiştir. Özellikle 1950'li yıllara kadar bazı eserler rölövesi ve restorasyon projesi olmadan onarılmıştır¹⁰².

Cumhuriyetin ilk yıllarında daha çok olmak üzere, eski eser onarımlarında yeterli sayıda ve nitelikte eleman olmamasından doğan hatalı

100- N. Velikahyaoglu., "Vakıf Eserlerin Gayeleri Dışında Kullanılması", İlim Ve Sanat 19. sayı, 73. s.

101- Anonim., "İstanbul'daki Türk Abidelerinin Feci Akibeti", T.T.O.B. 58. Sayı, 20. s.

102- T. Öz., "Topkapı Sarayı Müzesi Onarımları", Güzel Sanatlar, 6. Sayı, 11. s.

onarımlar da eserleri tahrip edebilmektedir. Meselâ 1933 yılında Beyşehir Eşrefoğlu Câmisi'nin tamir keşfi bir istihkam Yüzbaşısına hazırlatılmış, Valilik son anda onarımı durdurmuştur¹⁰³.

1971 yılında Eski Eserler Ve Müzeler Genel Müdürlüğü teknisyenleri Genel Müdürlük Makamına hitaben bir dilekçe verirler. Bu dilekçede şikayet edilen konulardan biri eleman eksikliği, bir diğeri de teknisyenlerin branşları dışındaki sahalarda keşif hazırlamak zorunda kaldıkları, bunun da onarımın kalitesini düşürdüğüdür¹⁰⁴.

Onarımın başında sürekli bir eleman bulundurulamaması ve müteahhitlerin genellikle cahil insanlar olması da eserlerin tahribine sebep olmuştur. 1957-1958 yılı Topkapı Sarayı onarımında müteahhidin ceahleti yüzünden Topkapı Sarayının bazı kısımlarını tahrip ettiği müfettiş raporu ile tespit edilmiştir¹⁰⁵.

Yine aynı onarımda, aslında sarayın Harem Dairesi onarılacakken, ihaleyi cahil bir müteahhidin alması üzerine, Müze Müdürü yetkisini de aşarak, müteahhide sarayın nispeten daha az zarar verilebilecek kısımlarını tamir ettirmiştir. Benzer örnekler tahribat listesinde vardır.

Hem idari bakımdan hem hukukî bakımdan yapılan en büyük hatalardan biri de eski eser korumacılığı ile imar kanunları arasında işbirliği kurulamamasıdır¹⁰⁶. Eski eserler kanunu ve imar kanunu arasında çelişkiler olması ve Belediyelerin bu durumlarda hep eser aleyhine olan imar kanununu uygulamaları sonunda pek çok eser yıkılmıştır. GEEAYK nun kuruluşuna kadar teorik olarak Eski Eserler Ve Müzeler Genel Müdürlüğü şehirdeki eserlerin listesini hazırlayacak ve bunlar imar plânında korunacaktı. Fakat eleman eksikliği yüzünden eserlerin tam listelerinin çıkarılamaması ve o zamanlar eski şehir dokusunun korunması düşünülmeyeceği için evlerin büyük kısmı imar plânlarında korunmamıştır. Mesela 1948 yılında hazırlanan Kütahya imar plânında eski şehir dokusunun tamamen yıkılması öngörülmüş¹⁰⁷, Edirne, Nevşehir, Gök-

103- Abideleri Koruma Heyeti azasından Mimar Macit Beyin 11.3.1934 gün ve 134/23 sayılı Yüksek Vekalet Makamına yazısı. Klasör: 732.03.3

104- Orhan Uygur'un 4.7.1974 günlü Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne hitaplı dilekçesi ve eki rapor.

105- Milli Eğitim Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanının 26.9.1963 gün ve 5630 sayılı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne yazısı eki Başmüfettiş Emin Oktay ve Rasim Başgöz'ün raporu.

106- O. Alsaç., "Tarihi Çevre Korunmasında İmar Plânlarının Önemi", I. Milli Kültür Şurası, 84-89. s.

107- T. Akçura, M. Çapar., "İmar Planında Tarihi Kent Dokusu ve Tarihi Eserlerle İlgili Tutumların İncelenmesi", Mimarlık, 118. Sayı, 8-10. s.

nük gibi şehirlerin imar plânlarında da yeterli koruma tedbirleri alınmamıştır¹⁰⁸. Eski şehir dokusunun bozulmasının gündeme geldiği 1973 yılından sonra ise koruma amaçlı imar plânlarının hazırlanması kanun gereği olduğu halde Belediyelerin büyük kısmı bu plânları yaptırmamış ve evler yok olmaya devam etmiştir.

c) Kültürel Sebebler

Cumhuriyet idaresinin yeni bir rejimle beraber yeni bir Türk Kültürü de yaratmak istediği herkes tarafından kabul edilen bir husustur. Ziya Gökalp'ın Türkçü fikirlerinden de etkilenerek Atatürk zamanında bu kültürün kaynağı önce Orta Asya'da arandı. Yüzyıllardır savaşmaktan yorgun düşmüş Anadolu insanına yeni bir dinamizm kazandırma isteği, geçmişte başarılan büyük işlerin yine bu millet tarafından gerçekleştirilebileceği fikrini canlandırmaya yönelmekteydi. Güneş Dil Teorisi ve eski Anadolu medeniyetlerini yaratanların Türk olduğu düşüncesi gibi büyük iddialar ortaya atılmıştı. Atatürk'ün bizzat ilgilenecek büyük bir gelişme yapmasını sağladığı kazıların temelinde bu düşünce yatmaktadır. Nitekim devrin yayınlarında da Hititler'in öz be öz Türk oldukları kabul edilmektedir¹⁰⁹. O devri yaşayan Remzi Oğuz Arık da Türk arkeolojisinin temelinde Türk milliyetçiliği ruhunun yattığını ifade etmektedir¹¹⁰.

Tabiatıyla sahip çıkılmak istenen bu büyük mirasın içinde, yerine henüz geçtikleri Osmanlı'nın payı yoktu¹¹¹. Herhangi bir ülkedeki bir rejimin yerini aldığı rejim ile bağlarını koparmak istemesi normaldir. Ancak özellikle taşra idarecilerinde bu kopma çok yanlış anlaşılmış ve iş, imar hevesiyle de birleşerek Osmanlı'dan kalan her şeye düşmanlık havasına sokulmuştur. I. Dünya Savaşında bilhassa Çanakkale savaşında Türk aydınının büyük kısmı şehit düşmüştür. Cumhuriyet rejimi bu yüzden nispeten eğitim seviyesi daha düşük bir kesim ile işe başlamak durumunda kalmıştır. Bunun da etkisiyle Osmanlı düşmanlığı konusunda kraldan çok kralcı kesilen taşradaki bir kısım idareciler çok büyük ol-

108- T. Akçura, v.d. "Sanayileşmemiş Bir Ülke Olarak Türkiye'de Tarihi Çevre Korunması ve Restorasyon", Mimarlık, 118. S., 5-7 s.

109- M.S. Engin, "Anadolu'da En Eski Türk Medeniyeti Eti Abideleri Ve Sanat Eserleri Araştırmaları Tarihçesi", Ülkü, 4. C. 24. Sayı, 418-426. s.

110- R.O. Arık, "Arkeoloji Enstitüsünün Dünü Bugünü Yarını Hakkında", Arkeoloji Araştırmaları-Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yıllık Çalışmaları Dergisi, 1. Sayıdan Ayrı Basım-840. s.

111- T. Akçura., v.d. Sanayileşmemiş Bir Ülke Olarak Türkiye'de Tarihi Çevre Korunması Ve Restorasyon", Mimarlık, 118. S., 5-67. s.

duğu ifade edilen bir tahribat kampanyasına giriştiler. Hükümet ancak Atatürk'ün 1933 yılında bu eserlerin korunması hakkındaki Konya'dan çektiği telgraftan sonra bu işle ilgilenmeye başlamıştır.

31.1.1934 tarih ve 6 / 370 sayılı Başvekalet genelgesiyle, imar hevesi yüzünden eski eserlerin yıktırıldığının görüldüğü belirtilerek, bundan sonra Maarif Vekaleti'ne sorulmadan hiç bir eserin yıktırılmaması istenmiştir¹¹².

3.10.1935 gün ve 6 / 5548 sayılı Başvekalet genelgesiyle, illerde idarecilerin ve belediye başkanlarının vakıf eserleri haraptır diye çabucak yıktıklarının öğrenildiği, bu hareketi yapanların ağır mesuliyet altına girecekleri belirtilmiştir¹¹³. Ancak bu tehditkâr genelge bile taşradaki idarecileri durduramamış olmalıdır ki Başvekaletin 10.4.1936 tarihli bir genelgesi ile askerler tarafından kullanılırken eski eser niteliği taşıdıkları için Milli Savunma Bakanlığı'ndan alınan fakat bu defa Valilik onayı ile Ziraat Bankasına buğday ambarı yapılmak üzere verilen Diyarbakır Hüsreviye ve Behramiye Câmilerinin boşaltılması ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün onayı alınmadan vakıf eserlerin ve diğer idarelere ait eserlerin amaçları dışında kullanılmamaları son defa istenilir¹¹⁴.

Son olarak 12.3.1940 tarihli Başbakanlık genelgesiyle İmar Yapı ve Yollar Kanunu'na dayanarak belediyelerin vakıf eserlerin arsalarını parasız istimlak ettikleri, bazı belediyelerce de arsasını istimlak etmek için önce üzerindeki sağlam binayı haraptır diye yıktıklarının görüldüğü, bu gibi emrivakilere meydan verilmemesi bildirilir¹¹⁵.

İdarecilerin anlayışına bir örnek olarak tuğra ve kitâbelerin başına gelenler gösterilebilir. Bir Başbakanlık genelgesiyle, üzerindeki Osmanlı saltanat alameti olan tuğra ve kitâbelerin sökülmesinden sonra bu binaların kullanılabileceği belirtilip, eğer bunların sökülmesi binaya zarar verir ise üzerlerinin sıvanması veya herhangi bir şeyle kapatılması istenir. İşgüzar idarecilerimiz bu genelgeyi alınca kitâbeyi veya tuğrayı tamamen kazıyarak meseleyi kökten halletmişlerdir. Bizim Safranbolu eski hükümet konağında bizzat gördüğümüz uygulamanın pek çok örnekleri olduğu bilinmektedir.

112- R.O. Arık., Halkevlerinde Müze Tarih Ve Folklor Çalışmaları Klavuzu, 49. s.

113- R.O. Arık. Halkevlerinde Müze Tarih ve Folklor Çalışmaları Klavuzu, 55. s.

114- F. Akozan., a.g.e., 38. s.

115- F. Akozan., a.g.e., 38. s.

d) Ekonomik Sebepler

Cumhuriyetin ilk yıllarındaki eski eser tahribatının dolaylı olarak ekonomik sebepleri vardır. Ancak ana sebeplerden birinin kültür anlayışı olduğunu söylemiştik. Bu anlayış yanlış bir imar hevesiyle birleşince de tahribatın ölçüsü büyümüştür. 1950'li yıllarda ise bu kültürel sebepler bir ölçüde azalmış, ancak bu defa taassuba varan imar hevesi tahribatlarda itici güç olmuştur. Bütün bunlarda yok edilenler hep abidevî yapılarıdır. Evler pek fazlaca korunması gerekli varlıklar olarak görülmedikleri için bu yapı grubundaki tahribatın derecesini bilemiyoruz. Ancak en fazla kaybın yine bu grupta olduğu söylenebilir. 1970'li yıllarda eski evlerin ve şehirlerin bütün olarak korunması ilkesi kanunda da yer alınca, o güne kadar eski eser tahribatı yapmada baş rolü oynayan devlet kurumlarının -başta belediyeler- yanına bir ikinci ortak olarak halk çıktı. Şehirlerin eski kısımları genellikle merkezi yerlerdedirler. Arsa olarak kıymetleri de çok büyüktür. Öte yandan buralarda oturanlar hep fakir insanlardır. Orta halli bir aile için bile babadan kalan bir evi kat karşılığı müteahhide vermek son derece caziptir. Bu iki özelliğin bir araya gelmesi müthiş bir spekülasyon yarattı. Bu spekülasyonun sit alanları yüzünden gerçekleşmemesi halkta eski eserlere karşı genel bir soğukluk yarattı. Bu durum bazı politik gelişmelere de yol açtı. Meselâ 1983 yılı mahalli idareler seçimi sırasında görevli olarak bulunduğumuz Hatay'da belediye başkanı adaylarından birinin seçim vaadi üçyüz olan tescilli ev sayısını altmışa indirmektir. Öte yandan Isparta Belediye Başkanı da yaptığı en büyük işlerden birinin sit alanını kaldırmak olduğu yolunda basına demeç vermiştir¹¹⁶.

III. Eski Eser Tahribatını Önlemenin Çareleri

Cumhuriyetin ilk yıllarındaki eski eser tahribatında ana sebebin ideolojik olduğunu vurgulamıştık. Bunun yanı sıra eleman eksikliği, para sıkıntısı, kurumların yetki alanlarının tam olarak belirlenmemesi gibi sebepler de bu olayda ana faktörü desteklemişlerdir. Kurumların teşkilatlanmalarını tamamlayamamaları illerde vali, kaymakam ve belediye başkanlarına ellerinde olmaması gereken bazı yetkileri kullanma fırsatı vermiştir. Mesela bir vali vakıf eserlerin kullanım hakkını istediği bir kuruma verebilmiştir. İdarecilerdeki çarpık kültür anlayışı bu yetkilerin hep eserlerin aleyhine kullanılmasına yol açmıştır. Zamanın idarecilerinin diğer devir eserleri yanında Türk eserlerinin de kültürü-

116- 25.3.1985 tarihli Milliyet Gazetesi, 9. sayfa, 4-5. sütun.

müzün bir parçası olduğunu söylemeleri¹¹⁷, ne yazık ki alt kademelerdeki bürokratları pek etkilememiştir. Hukukî bakımdan da kanun önünde eserlere sahip çıkacak bir merci bulunmadığına işaret etmiştik. Evlerin dışında vatandaşın mülkiyetindeki eski eser sayısı çok fazla olmadığı için tahribatı devlet kurumları gerçekleştirmiştir.

1950'li yıllardan itibaren ideolojik faktör hızını kaybetmiştir. Ancak idari yapıdaki dağınıklığın önlenememesi ve geniş cadde açmanın çağdaşlaşmak olduğuna inanan imar hareketi GEEAYK. a rağmen tahribatı sürdürmüştür. 1960'lı yıllar GEEAYK. nun duruma yavaş yavaş hakim olduğu devirdir. Artık idareciler eserler hakkında istedikleri gibi karar verememektedirler. Bu devirde de tahribat devam etmekle birlikte bir moda olmaktan çıkmıştır. Daha çok yanlış onarımlarla yapılan tahribata ait bilgiler bulunabilmektedir.

Vatandaşla eski eserler teşkilatını karşı karşıya getiren olay 1970'li yıllardan itibaren evlerin de koruma kapsamına alınmasıdır. Bu dönemde daha önceki tahribatlardaki ana etken olan ideoloji-idareci beraberliği ve hukukî eksiklik tesirini kaybetmiş ön plâna ekonomik faktör çıkmıştır. Daha önce pek ilgilenmediği eski eser meselesinin birdenbire ve maddi çıkarımı büyük ölçüde önler şekilde günlük hayatına girmesi halk arasında büyük tepki yaratmıştır. Bu tepki sonucu ve yığılan dosyaların zamanında incelenememesi GEEAYK. nu işlemez duruma düşürmüştür. Bu, durum siyasi gelişmelere yol açarak Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurullarının doğmasına, eski eserler kanununun değişmesine yol açmıştır.

Günümüzde eski eser tahribatında etkili üç unsur kalmıştır. Birincisi hatalı onarımlara ve ilgisizliğe sebep olması bakımından, eserlerin çeşitli kurumlar elinde dağıtılmış olmasıdır. İkincisi aslında bütün tahrip devrelerinde etkili olan tescil konusunun halâ halledilememiş olmasıdır. Üçüncüsü ise maddi çıkarı engellenen halktır.

2863 ve 3386 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunları hazırlanırken eski eserlerin bakımı ve korunmasının çeşitli kurumlar eline bırakılması konusunun çözülmemiş olması büyük bir hatadır. Yetkililerin bu konuyu bir an önce halletmelerini bekliyoruz.

Ekonomik faktörün çözülmesi kısa sürede mümkün değildir. Düşük faizli kredi, onarım için ucuz malzeme sağlanması, onarım sürecinde

117- Başbakan İ. İnönü'nün 10.8.1936 ve 31.1.1938 tarihli iki genelgesi, A.S. Ülgen., Anıtların Korunması ve Onarılması,; Hasan Ali Yücel'in yazdığı önsöz, Anonim, Türkiye Tarihi Anıtları -Öntasarı-,

bürokratik işlemlerin kısaltılması, onarımda vatandaşa kontrol, proje ve teknik yardım gibi kısa sürede yapılabilecek şeylerin üzerinde düşünülmelidir. Evini esaslı onarıma sokacak vatandaşın rölöve ve restorasyon projesi getirmesi istenilmektedir. Genellikle gelir düzeyi çok düşük olan bu insanların, bedeli 5-10 milyon lira tutan bu işlemleri yapabilmeleri mümkün değildir.

Bizce günümüze kadar yapılagelen eski eser tahribatında temel unsur eğitimidir. Eğitim seviyesinin genel olarak düşüklüğü diğer faktörlerin işleyişine hız kazandırmıştır. Aslında daha 1941 ve 1946 yıllarında¹¹⁸ bu konu gündeme getirilmiştir. Fakat liselere sanat tarihi dersinin konulabilmesi için 1957 yılına kadar beklemek gerekmiştir. Bu tarihte Lise 2. sınıfa haftada iki saat, lise 3. sınıfa haftada bir saat sanat tarihi dersi konulmuştur¹¹⁹. Ancak bu dersin slayt, slayt makinası gibi araçlarla takviye edilememesi, müfredatın iyi seçilememesi ve bu dersi branş elemanlarının vermemesi yüzünden istenilen sonuç elde edilememiş¹²⁰, sanat tarihi dersi öğrenciler arasında sevilmeyen, ciddiye alınmayan, kuru bir ezberciliğin yapıldığı bir ders haline gelmiştir. Sonuçta 1930 yılındaki Belediye başkanı gibi 1986 yılında da eski eserleri gelişmenin engeli sayan Belediye başkanı yetişmiştir. Bu dersin daha iyi verilebilmesi sağlanmalıdır. Yine zaman zaman diğer meslektaşlar tarafından ifade edilen bir husus da Hukuk Fakültesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi gibi idareci yetiştiren okullara sanat tarihi dersinin konulmasıdır. Eski eserlerimiz Cumhuriyet devrinin başlarında bu konulara ilgisiz idarecilerin elinden çok çekmiştir. Gerçi yeni düzenlemelerle idarecilerin eserlerin zararlarına olabilecek davranışları önlenmiştir. Ancak yine de eski eserlerin önemini kavrayabilmiş bir valinin, kaymakamın, belediye başkanının eski eserlerin daha iyi değerlendirilmesinde önemli roller oynayabilecekleri açıktır.

Eski eserleri halka daha iyi anlatabilmenin dersler kadar önemli bir diğer yolu da televizyondur. Son yıllarda yapılan konuyla ilgili programlar son derece faydalı olmuştur. Fakat bunun bazı yapımcıların iyi niyetli çabaları olmaktan çıkarılıp bir program dahilinde ve devamlı olarak yapılması gereklidir.

118- H. Baki Kunter., "Eski Eserleri Korumak İçin Para mı Lazım Anlayış mı", Taşpınar 142-143. Sayı, 364-365 s.; R.O. Arık., "Arkeoloji Enstitüsünün Dünü Bugünü Yarını Hakkında", 350. s.

119- T.C. Maarif Vekaleti 7.10. 1957 gün ve 976 sayılı Tebliğler Dergisi.

120- Bünyamin Kara., "Liselerde Sanat Tarihi Eğitimi", 12 Eylül 1987 tarihli Türkiye Gazetesi, Kültür-Sanat Sayfası.

FAYDALANILAN KAYNAKLAR

- Akçura, Necva., "Türkiye Ve Tarihi Eserler", Mimarlık, 72/8, 106. Sayı, İst. 1972, 39-42. s.
- Akçura, Tuğrul, v.d., "Sanayileşmemiş Bir Ülke Olarak Türkiye'de Tarihi Çevre Koruması Ve Restorasyon", Mimarlık, 1973, 118. Sayı, Ankara, 1973 5-7. s.
- Akçura, Tuğrul, Çapar, M., "İmar Planlarında Tarihi Kent Dokusu Ve Tarihi Eserlerle İlgili Tutumların İncelenmesi", Mimarlık, 1973, 118. Sayı, Ankara, 1973, 8-10. s.
- Alsaç, Orhan., "Tarihi Çevre Korumalarında İmar Planlarının Önemi", I. Milli Kültür Şurası 23-27 Ekim 1982, Ankara, 1982, 84-89. s.
- Akozan, Feridun., *Türkiye'de Tarihi Anıtları Koruma Teşkilatı Ve Kanunlar*, İstanbul, 1977.
- Anonim., *Muhafaza-i Abidat Encümen-i Daimisi*, 1333.
- Anonim., *Türkiye Tarihi Anıtları (Ön Tasarı)*, Ankara, 1946.
- Anonim., "Başvekil Adnan Menderes'in İstanbul'un İmarına Ve Eski Eserlerine Dair Beyanatı", Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni, 177. Sayı, İstanbul, 1946, 3-8. s.
- Anonim., "İstanbul'daki Türk Abidelerinin Feci Akibeti", Türkiye Turing Ve Otomobil Kurumu Belleteni, 58. Sayı, İst. 1946, 19-20. s.
- Arık, Remzi Oğuz., *Halkevlerinde Müze Tarih Ve Folklor Çalışmaları Kılavuzu*, Ankara, 1947.
- , "Arkeoloji Enstitüsünün Dünü Bugünü Yarını Hakkında", Arkeoloji Araştırmaları, -D.T.C.F. Yıllık Çalışmalar Dergisi 1. Sayıdan Ayrı Basım-İst., 1941, 833-851 s.
- *Türk Müzeciliğine Bir Bakış*, İstanbul, 1953.
- Ayanoğlu, Fazıl., "İstanbul'da Yola Kalbedilen Cami Vesaire", Vakıflar Dergisi, 8. Sayı, Ankara, 1969, 328-334. s.
- Ayverdi, Ekrem Hakkı., *İstanbul Mimari Çağının Menşei, Osmanlı Mimarisinin İlk Devri* 630-805 (1230-1402), İstanbul, 1966.
- *Osmanlı Mi'marisinde Çelebi Ve II. Sultan Murad Devri* 806-855 (1403-1451), İstanbul, 1972.

- , *Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri 755–886 (1453–1481)*, 3–4 cilt İstanbul 1973–1974.
- Bayram, Sadi, Karabacak, A.N.**, “*Sahip Ata Fahrü’-d-Dîn Ali’nin Konya İmaret Ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri*”, Vakıflar Dergisi, 13. Sayı, Ankara, 1981, 31–70. s.
- Bolay, S. Hayri**, “*Genel Değerlendirme*”, IV. Vakıf Haftası Türk Vakıf Medeniyeti Çerçevesinde Hacı Bayram Veli Ve Dönemi Semineri, Ankara, 1987, 216. s.
- Engin, M. Saffet.**, “*Anadolu’da En Eski Türk Medeniyeti : Eti Abideleri Ve Sanat Eserleri Araştırmaları Tarihçesi*”, Ülkü, 4. Cilt, 24. Sayı, Ankara, 1935. 418–436. s.
- Erbabacan, A.**, “*İstanbul’da Eski Eserleri Koruma Encümeninin 1948 Yılı Çalışmaları*”, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni. İstanbul, 1949, 11–15. s.
- Eyice, Semavi.**, “*İstanbul’un Ortadan Kalkan Bazı Tarihi Eserleri*”, Tarih Dergisi, 26. Sayı, İstanbul, 1972, 129–164. s.
- , “*İstanbul’un Ortadan Kalkan Bazı Tarihi Eserleri*”, Tarih Dergisi, 27. Sayı, İstanbul, 1973, 133–178. s.
- , “*Yurdumuzun Ve İstanbul’un Eski Eserleri Hakkında Düşünceler*”, Milliyet Kültür Mirasımızı Koruma Semineri Bildiri Özetleri, İstanbul, 1984. s.
- Gülekli, Nurettin Can.**, *Eski Eserler ve Müzelerle İlgili Kanun Nizamname Ve Emirler*, Ankara, 1948.
- Halil Edhem.**, *Tarihi Abidelerimizi Korumaya Mecburuz*, İstanbul, 1933.
- Kunter, Halim Baki.**, “*Eski Eserlerimizi Korumak İçin Para mı Lazım Anlayış mı*”, Taşpınar, 142–143. Sayı, 1946, 364–365. s.
- Meriç, Rıfki Melül.**, “*Edirne’nin Tarihi ve Mimari Eserleri Hakkında*”, Türk Sanatı Tarihi Araştırma Ve İncelemeleri”, I. C. İstanbul, 1963. 439–536. s.
- Mumcu, Ahmet.**, “*Eski Eserler Hukuku Ve Türkiye*”, A.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, 26. C. 3–4. Sayı, Ankara, 1969, 45–78. s.
- , “*Eski Eserler Hukuku Ve Türkiye*”, A.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, 28. C. 1–2. Sayı, Ankara, 1972, 41–76. s.

Ogan, Aziz., *Türk Müzeciliğinin 100. Yıl Dönümü*, 1947.

Öz, Tahsin., "Topkapı Sarayı Müzesi Onarımı", *Güzel Sanatlar*, 6. Sayı, İstanbul, 1949, 6-74. s.

Ülgen, Ali Saim., *Anıtların Korunması Ve Onarılması*, Ankara, 1943.

Ünsal, Behçet., "İstanbul'un İmarı Ve Eski Eser Kaybı", *Türk Sanatı Tarihi Araştırma Ve İncelemeleri*, 2. Sayı, 1969, 5-60. s.

Velikahyaoğlu, Nazif., "Vakıf Eserlerin Gayeleri Dışında Kullanılması", *İlim Ve Sanat*, 9. Sayı, İstanbul, 1986, 66-73. s.

T. C.

Marif Vekâleti

Eski Eserler ve Müzeler

Umum Müdürlüğü

Sayı : 732 - 4995

Özet: Abidelerimizin

muhafazası hususunun

temini hk.

16 Aralık 1958

Dahiliye Vekâletine

Ata yadigârı âbidelerimizin, üzerinde yaşadığımız bu vatan topraklarının yüz yıllar boyunca bizim olduğunun müşekkel birer belgesi ve tapu senedi olduğunda şüphe bulunmamaktadır.

Durum böyle iken bazı Belediye Reislerinin mevzuu kavrayamaları yüzünden pek büyük değer taşıyan abidelerimiz zarar görmekte ve yıktırılmaktadır. Aşağıda arzedeceğimiz hadiseler bunun böyle olduğunun birer delilini teşkil eder mahiyettedir. Şöyleki:

1- Fatih Vezirlerinden Gedik Ahmet Paşanın Kütahya'da yaptırmış olduğu Bedestenin mimarı hüviyetini teşkil eden Tak Kapısı 1953 yılında Kütahya Belediye Reisliğince yıktırılmıştır.

2- Urfa Vilayetinin Birecik kazasında bulunan ve aslen Türk olan Mısır kölemenlerinden Sultan Ebulnasır Kayıtbay tarafından (888 H) tarihinde inşa ettirilen tarihi ve mimari değeri haiz kale parçaları, 1953 yılında dükkan inşaatı vesilesiyle Belediye Reisliği tarafından tahribe uğratılmıştır.

3- Konya merkezinde Selçuk devri eserlerinden olan Abit Çelebi Hamamı, meydanı daraltıyor mülahazasıyla 1956 yılında Belediyece yıktırılmıştır.

4- Konya merkezinde Osmanlı devri eserlerinden olan Selimiye İmaretini, yine aynı mülahaza ile 1957 yılında Belediyece yıktırılmış bulunmaktadır.

5- Diyarbakır merkezinde bulunan Şii ve hanefi olmak üzere iki kısmı ihtiva eden Nebi Camii (1958) de yakın tarihlerde Belediye tarafından yıktırılmıştır.

6- Trabzon'da Osmanlı Vezirlerinden Kara Mustafa Paşa tarafından yaptırılan külliye dahil Medrese binası (1958 de) yakın tarihlerde yıktırılmış bulunmaktadır.

Bu durumun önlenmesi için Asâriatika Nizamnamesinin 8. ve Türk Ceza Kanununun 516. maddelerine göre suçlu görülen Belediye Reisleri hakkında takibat yapılmış ise de umumiyetle bunlar hakkında Vilâyet İdare Heyetlerinden meni muhakeme kararı alınmış ve 5805 sayılı kanunla müteşekkil Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunca ittihaz edilen kararlar infaz edilememiştir.

Eski eserlerimiz bakımından endişe verici bir hal olduğunda şüphe bulunmayan bu durumun önlenmesi için Yüksek Makamımızca Valiliklerle Belediye Reislüklerine birer tamim yapılmasının lüzumlu ve faydalı olacağı kanaatindeyim.

Geręinin yapılmasına müsaade buyrulmasını ve neticesinden Vekaletimize malumat verilmesini saygı ile rica ederim.

Maarif Vekili
Celal Yardımcı